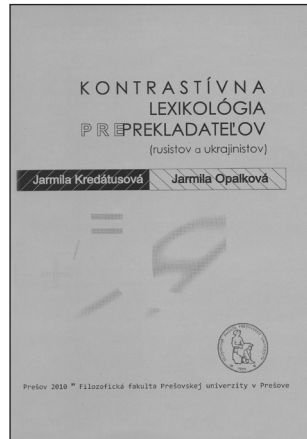

КОНТРАСТИВНА ЛЕКСИКОЛОГІЯ ДЛЯ ПЕРЕКЛАДАЧІВ¹

Новий посібник науковців Пряшівського університету Ярміли Кредатусової і Ярміли Опалкової покликаний допомогти студентам-славістам у підготовці до майбутньої професії перекладача. Це одне з перших видань, виконаних у зіставному ключі на базі словацької мови з одного боку та української і російської – з іншого. Вибір саме цих мов зумовлено практичними потребами навчального процесу, а також тим, що авторки є відомими в Словаччині фахівцями з україністики (Ярміла Кредатусова) та русистики (Ярміла Опалкова), серйозними дослідницями в галузі контрастивної лінгвістики, а також теорії і практики перекладу.

Рецензоване видання складається з шести розділів, списку використаної літератури та електронних джерел, завершується воно термінологічним покажчиком з позначенням сторінок фіксації.

У першому розділі «Слово та його семантична структура» аналізуються базові теоретичні поняття з загального мовознавства та лексичної семантики, а саме: поняття про знак у системі мови, про мову як систему систем, про рівні мовної системи, про граматичне та лексичне значення тощо. Тут подається класифікація лексичних значень, аналізується лексична семантика з зіставної точки зору, робиться огляд основних теорій і моделей перекладу. Авторки навчального посібника, спираючись на погляди авторитетних вчених (В. фон Гумбольдта, Ф. де Сосюра, О.О. Потєбні, Х. Моріса, Е. Бенвеніста, О.С. Мельничука, О.О. Реформатського, В.В. Виноградова, В.М. Головіна, В.А. Звєгінцева, М.І. Фоміної, Я. Горєцького, Ю.Д. Апресяна, В.Г. Гака, А. Вержбицької, В.М. Манакіна та ін.), роблять огляд основних теорій і характеризують базові поняття лексичної семантики в зіставному аспекті, згадуючи семіологію структуралістів, соціолінгвістику, когнітивну лінгвістику, характеризуючи поняття концепт,

¹ Kredátusová, J. – Opalková, J.: Kontrastívna lexikológia pre prekladateľov (rusistov a ukrajínistov) / Acta Fakultatis Philosophicae Universitatis Presoviensis 294/376. – Prešov 2010. – 157 s. ISBN 978-80-555-0268-7 EAN 9788055502687

tertium comparationis, семантичний примітив та ін. Перший розділ завершується переліком лінгвістів, які займалися теорією перекладу, та «Оглядом основних теорій і моделей трансляції», де автори дають перелік 14-ти перекладознавчих теорій.

Другий розділ «Слово у зв'язку з іншими словами» починається з характеристик синтагматичних, епідигматичних та парадигматичних відношень між лексичними одиницями. У наступних параграфах характеризуються явища полісемії, омонімії (у тому числі міжмовної), паронімії, синонімії, антонімії, гіпонімії і гіперонімії, конверсії. Позитивно, що в кожному з параграфів розділу увага студента звертається на значення кожного з перерахованих явищ і його специфіку в аспекті роботи перекладача. Заслугує на похвалу залучення значної кількості прикладів з української і російської мов зі словацькими еквівалентами при усіх теоретичних тезах, що наводяться авторами.

У третьому розділі навчального посібника «Слово як частина словникового складу» студент знайде матеріал, в якому пояснюється диференціація лексику з різних точок зору: стилістичного, соціального, територіального, активного і пасивного використання. На фоні нейтральної лексики розглядаються експресивні, стилістично марковані – демінутиви, аугментативи, евфемізми, пейоративні одиниці, вульгаризми, іронічні та жартівливі слова; розрізняються слова, що входять до складу літературної мови, і такі, що стоять за межами літературної лексики – діалектизми, жаргонізми, арготизми, субстандартні номінативні одиниці. Серед стилістично маркованої лексики автори наводять поетизми і екзотизми, а також застарілі слова і неологізми, останні потім в окремому параграфі докладно аналізують як одиниці, що належать до лексики пасивного ужитку. Як свідчить досвід викладання лексикології, студенти нерідко плутають поняття термін і професіоналізм, а тому, на наш погляд, методологічно обґрунтовано, що пояснення цих розрядів лексики подано в спільному параграфі.

У четвертому розділі «Розширення словникового складу» автори присвячують увагу компаративному дослідженню словотвору. Хоча словотвір у перекладознавстві використовується лише частково, однак елементи творення слів інколи застосовуються і при перекладі. Авторі намагалися звернути увагу не тільки на певні закономірності розширення словникового складу, але й на можливість застосування знань з дериватології у творенні еквівалентів при словацько-українському чи словацько-російському перекладі.

Розділ логічно поділяється на сім підрозділів: «Творення слів», «Словотвірна структура слова», «Словотвірне значення та словотвірна перифраза», «Словотвірні конструкції», «Словотвірні способи та засоби», «Назви, утворені непрямою номінацією», «Запозичення іншомовних слів».

У підрозділі «Творення слів» у доступній формі розглядаються основні поняття з ділянки словотвору. Висвітлюється розуміння термінів словотвір та дериватологія, які в українській мові часто вживаються як синоніми, а у словацькому мовознавстві – як два терміни на позначення різних понять. Також пояснюються поняття словотвірна структура та словотвірне значення, словотвірна мотивація, словотвірні засоби та словотвірні типи. Кожний термін наводиться словацькою, українською та російською мовою, що дозволяє запам'ятати та розрізняти їх при ознайомленні з українською чи російською науковою літературою зі словотвору.

У наступних підрозділах на прикладах української та російської мов аналізується словотвірна структура слова – твірна основа та словотвірний формант, наводяться основні типи твірних основ, притаманні українській чи російській мовам. Подаються різні погляди щодо визначення словотвірного значення в українській та російській мовах (В. Лопатіна, І. Улуханова, О. Земської), які порівнюються з традиційними поглядами у словацькому мовознавстві. У підручнику розглядаються також поняття словотвірний тип, словотвірне гніздо, словотвірний ланцюжок та словотвірна парадигма.

Окремий підрозділ присвячено словотвірним способам, наводяться різні класифікації способів словотвору в російській та українській мовах – І. Ковалика, В. Троїцького, В. Виноградова, М. Шанського. Далі у підручнику подається виклад основних словотвірних способів, які традиційно виділяються в українській та російській дериватології (суфіксальний спосіб, флективний, постфіксальний, префіксальний, конфіксація, конверсія або морфолого-синтаксичний спосіб, словоскладання та основоскладання, аббревіація, зрощення або лексико-синтаксичний спосіб, лексико-семантичний спосіб). Кожний спосіб словотвору вдало ілюструється прикладами з української та російської мов.

Окремий підрозділ присвячено непрямій номінації або так званій семантичній деривації – метафорі та метонімії, що досить активно використовується в українській та російській мовах при номінації видів рельєфу землі, морської фауни, флори та ін.

Одним із основних засобів збагачення словникового складу є запозичення лексичних одиниць з інших мов, про що йдеться в підрозділі «Запо-

зичення іншомовних слів». Автори стисло подають інформацію про основні шляхи запозичення в українській та російській мовах, вказують, з яких мов найчастіше і найбільше запозичується нових слів.

П'ятий розділ «Слово та фразама» присвячений розгляду фразеології. Розділ скомпонований до двох підрозділів – «Класифікація фразеологічних одиниць із семіотичного та комунікативного погляду», «Лексеми фразеологічного походження». Важливо, що окрім традиційних поглядів на фразеологію, фразеологічні одиниці, їх класифікацію та поділ, фраземи в рецензованій праці розглядаються і з точки зору перекладознавства.

Традиційно підручник з контрастивної лексикології завершується розділом «Слово та словник», у якому розглядаються основні типи словників української та російської мов. За усталеною традицією усі словники автори поділяють на енциклопедичні та лінгвістичні. Лінгвістичні – на одномовні та багатомовні, серед яких виділяють, наприклад, тлумачні словники, словники неологізмів, словники іншомовних слів, діалектні словники, історичні словники, словники синонімів, антонімів та омонімів, фразеологічні словники, орфографічні та орфоепічні словники, які наявні в українській та російській лексикографії. Позитивно, що автори наводять та описують найсучасніші словники, які були видані в Україні та Росії протягом останніх двадцяти років.

Проте як і в кожній праці, особливо присвяченій такій складній і багатогранній проблемі, і в рецензованому навчальному посібнику можна знайти низку більш чи менш дискусійних моментів, поодиноких недоліків, які, не впливаючи істотно на загальне дуже позитивне враження від публікації, заслуговують на те, щоб бути відзначеними хоча б тому, щоб указати на ті вузькі місця в розроблюваній проблематиці, на які варто в подальшому звернути увагу як самим авторам праці, так і іншим науковцям, що підуть їх слідами. Ітиметься, зрозуміла річ, не стільки про те, чого зовсім бракує в тексті підручника, скільки про те, що в ньому наявне, але викликає певні застереження або сумніви.

Автори абсолютно справедливо стверджують, що «гіперо-гіпонімія близька синонімії, а конверсиви близькі антонімам» (с. 55). А тому, на наш погляд, було б логічніше розташувати навчальний матеріал посібника відповідним чином, і тоді явище конверсії значно легше було б пояснити студентам у його зіставленні з антонімією (конверсиви в рецензованому посібнику подаються в одному параграфі з гіпонімами – гіперонімами). Лексичну конверсію висвітлено занадто лаконічно, автори наводять дещо

спірну тезу про те, що, мовляв, на відміну від антонімів, конверсиви ніколи не використовуються в одній фразі (с. 55). А як же тоді бути з фразою на кшталт *Наши виграш є вашим програшем?* Нам здається, студенту буде не легко визначити межу між конверсією та антонімією ще й тому, що серед невеликої групи прикладів, що ілюструють це явище (*продавати – купувати, продавець – покупець*), трапляються лексичні одиниці, які водночас можна трактувати й як антоніми (*краще – гірше*). На нашу думку, варто було б розширити коло мовних фактів, які однозначно представляють явище конверсії *давати – брати, лякати – боятися, вигравати – програвати, складати – приймати (іспит), відправляти – діставати* тощо.

Гідно похвали, що в рецензованій книзі автори знайшли місце для безеквівалентної лексики, яку зазвичай підручники з лексикології обходять увагою. Хотілося б лише, аби автори розширили коло прикладів за рахунок сучасних реалій, на кшталт *євроремонт, маршрутка, кравчучка, оранжесві і голубі* та подібні, які є досить активними в сучасній мові, хоча ще й не потрапили до словників, внаслідок чого створюють певні труднощі для перекладачів, особливо початківців.

Інколи в рецензованому посібнику трапляються недогляди: на с. 32 читаємо: «Термін **концептосфера** в мовознавство вводить російський лінгвіст Д.С. Ліхачов», зауважимо лише, що Д.С. Ліхачов, який справді написав статтю «Концептосфера російської мови», все ж був визначним літературознавцем, фахівцем у галузі давньої літератури; і сам він у зазначеній статті (1993) посилається на працю російського філолога і філософа С.А. Аскольдова «Концепт і слово» (1928), який був першим у галузі концептології.

Говорячи про явища полісемії та омонімії та розрізняючи їх, завжди наголошуємо, що в першому випадку йдеться про одну лексичну одиницю, а в другому – про різні, однак на с. 42 автори допускають неточне формулювання, говорячи про *лексему у різних значеннях*, маючи на увазі омоніми (тобто різні лексеми).

Появу «Контрастивної лексикології для перекладачів (русистів та українців)» Я. Кредатусової та Я. Опалкової слід вітати як одну з перших ластівок у галузі словацько-української і словацько-російської зіставної лексикології, як підручник безумовно корисний, насичений великою кількістю якісного ілюстративного матеріалу, виконаний на належному науковому й методичному рівні. Віримо, що з його появою прямишівським і загалом словацьким студентам, котрі обрали своєю спеціальністю одну з наших

східнослов'янських мов, буде легше вивчати лексико-семантичний рівень їх систем. Вихід у світ рецензованого посібника також полегшить роботу викладачів-філологів, які працюють у білінгвальному та полілінгвальному середовищі.

*С.М. Пахомова,
Л.Т. Буднікова*